

PSIHOLOGIA EDUCAȚIEI

**IOANA PORUMB
MIRELA-CRISTINA NEGREANU
ANDRA CRĂCIUN**

PSIHOLOGIA EDUCAȚIEI

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015**

Colecția PSIHLOGIE

Referenți științifici: Laura Șerbănescu
Melania Macovei

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PORUMB, IOANA

Psihologia educației / Ioana Porumb, Mirela-Cristina Negreanu,
Andra Crăciun. - București : Editura Universitară, 2015
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-0396-4

I. Negreanu, Mirela-Cristina
II. Crăciun, Andra

37.015.3

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062803964

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1. PSIHOLOGIA EDUCAȚIEI - disciplină teoretică și aplicativă.....	9
CAPITOLUL 2. METODELE PSIHOLOGIEI EDUCAȚIEI	13
2.1. Considerații generale privind cercetarea psihologică științifică.....	13
2.2. Conceptul de metodă. Specificul metodelor Psihologiei educației	14
2.3. Clasificarea metodelor	14
CAPITOLUL 3. SISTEMUL PSIHIC UMAN	21
3.1. Conceptul de sistem. Caracteristicile unui sistem.....	21
3.2. Structura sistemului psihic uman	24
3.3. Principalele aspecte ale activității psihice.....	26
3.4. Nivelurile activității psihice	30
CAPITOLUL 4. CONCEPTUL DE DEZVOLTARE PSIHICĂ	32
4.1. Fenomene definitorii ale dezvoltării psihice.....	32
4.2. Factorii dezvoltării psihice	33
4.3. Teoria stadială a dezvoltării psihice – stadiile dezvoltării psihice	35
4.4. Modalități de operare a criteriilor în definirea stadiilor.....	36
4.5. Modul de operare a criteriilor în definirea stadiilor.....	36
4.6. Particularitățile psihice ale preadolescentului și adolescentului.....	38
CAPITOLUL 5. PERSONALITATEA	45
5.1. Conceptul de personalitate.....	45
5.2. Accepțiuni ale conceptului de personalitate	45
5.3. Structura personalității.....	51
CAPITOLUL 6. CONCEPTUL DE ÎNVĂȚARE	58
6.1. Definiție, sensuri	58
6.2. Evenimentele învățării	59
6.3. Teorii și mecanismele învățării	61
6.4. Tipologia învățării.....	67
CAPITOLUL 7. FACTORI CONDIȚIONALI AI ÎNVĂȚĂRII (CONDIȚIILE ÎNVĂȚĂRII).....	76
7.1. Motivația	78
7.1.1. Conceptul de motivație. Structura internă a motivației	78
7.1.2. Tipuri de motive specifice activității de învățare	80
7.1.3. Situații motivaționale specifice învățării școlare.....	81
7.1.4. Psihogeneza motivelor învățării școlare	84

CAPITOLUL 8. PROCESE PSIHICE IMPLICATE ÎN ÎNVĂȚAREA ELEMENTARĂ.....	86
8.1. Percepția și atenția	86
8.2. Atenția.....	88
8.3. Memoria în cadrul procesului de învățare.....	89
8.4. Aspecte concrete privind memorarea și învățarea	92
8.5. Creativitatea și imaginația	97
8.6. Inteligența	108
8.7. Modele explicative ale inteligenței	110
8.8. Inteligența și dezvoltarea acesteia în context școlar	113
CAPITOLUL 9. CUNOAȘTEREA INDIVIDUALITĂȚII ELEVILOR	116
9.1. Necesitatea cunoașterii personalității elevilor	116
9.2. Principii de organizare a activității de cunoaștere	116
9.3. Metode și mijloace de cunoaștere a elevilor	117
9.4. Fișa psiho-pedagogică și valoarea ei pentru procesul instructiv educativ	118
CAPITOLUL 10. CONSILIERE PSIHOLAGICĂ ȘI ORIENTARE.....	125
10.1. Consiliere psihologică	125
10.2. Considerații generale privind importanța ariei curriculare <i>Consiliere și orientare</i> . - Repere curriculare	129
BIBLIOGRAFIE	133

INTRODUCERE

Acest volum se dorește a fi un instrument de lucru pentru studenții Universității POLITEHNICA din București, care au optat sau urmează să opteze pentru *Modulul de pregătire psihopedagogică* organizat în cadrul Departamentului de Formare pentru Cariera Didactică și Științe Socio-Umane, în mod specific pentru parcurgerea uneia dintre disciplinele acestui modul: *Psihologia educației*.

De asemenea, prezenta lucrare se adresează nu numai studenților interesați de o pregătire psihopedagogică, ci și celor care doresc să-și lărgescă orizontul de cunoaștere privind domeniul educațional.

Îmbinând informații de specialitate cu caracter teoretic, dar și practic-aplicativ, volumul de față își confirmă utilitatea în pregătirea psihopedagogică a studenților, viitori profesori.

Disciplina *Psihologia educației* realizează o abordare a fenomenului educațional bazându-se pe demersuri proprii Psihologiei, adaptate la condițiile concrete ale multitudinii de situații educaționale.

De asemenea, prin demersul analitico-investigativ asupra activității psihice în context educațional, dar și în ceea ce privește personalitatea actorilor implicați în procesul educațional (elevul și profesorul), dimensiunile relației educaționale propriu-zise, *psihologia educației* urmărește optimizarea și creșterea eficienței activității educaționale.

Totodată, prin caracterul său aplicativ, această disciplină poate oferi informații despre ce se poate face, când și cum, în situații educaționale concrete.

Prezentăm, în continuare, *obiectivele* disciplinei *Psihologia educației*:

- *Obiectivul principal* al disciplinei indică utilizarea de către studenți a cunoștințelor de *psihologie* în abordarea educației, în general, și a educației din instituțiile de învățământ preuniversitar, în special.
- *Obiectivele specifice* ale disciplinei se centrează pe aspecte în care studenții:
 1. Stăpânesc, la nivel cel puțin minim, aparatul conceptual din domeniul *psihologiei*,
 2. Valorifică datele teoretice în determinarea proceselor psihice și a trăsăturilor de personalitate ale celor angajați în desfășurarea procesului de învățământ (ale elevilor și ale profesorilor),
 3. Determină structura învățării școlare pe tipuri de învățare,
 4. Identifică posibilitățile de stimulare individuală și de grup a creativității la elevi.
 5. Determină profilul psihopedagogic al fiecărei vârste din perioada de formare a personalității.
 6. Identifică problemele specifice ale activității de consiliere în învățământ.

Competențele ce vor fi dezvoltate prin parcurgerea acestei discipline sunt:

Competențe profesionale:

- ✓ Utilizarea adecvată a teoriilor și conceptelor din *Psihologia Educației* în explicarea unor fenomene psihopedagogice

- ✓ Competențe de diferențiere a proceselor psihice
- ✓ Competențe de emiteră a unor judecări adecvate cu privire la nivelul proceselor psihice intelective, afective și volitive proprii elevilor
- ✓ Competențe de cunoaștere a trăsăturilor de personalitate (temperamentale, aptitudinale și caracteriale)
- ✓ Competențe de cunoaștere a tipurilor și stilurilor de învățare
- ✓ Competențe de cunoaștere a trăsăturilor de vârstă, de grup și individuale ale elevilor
- ✓ Competențe de stimulare a creativității elevilor.
- ✓ Competențe de abordare psihologică a relației profesor - elev(i)
- ✓ Competențe fundamentale de consiliere școlară a elevilor

Competențe transversale:

- ✓ Competențe de cunoaștere a elevilor.
- ✓ Competențe de autocunoaștere (cognitive, emoționale) necesare unui cadru didactic.
- ✓ Valorificarea metodelor și tehnicilor de cunoaștere a elevilor în procesul educativ-școlar.
- ✓ Competențe de a promova relații de cooperare și comunicare eficientă în cadrul clasei de elevi și în alte contexte.

În speranța că lectura acestui manual va oferi o perspectivă dinamică și inovativă celor interesați de domeniul educațional, invitând la reflecții constructive, reiterăm credința noastră în faptul că *nu putem realiza o educație cu adevărat temeinică, dacă nu depunem eforturi de rafinare intelectuală și spirituală*. Și acest lucru este posibil prin lectură activă și învățare.

Succes cititorilor!

Autoarele

CAPITOLUL 1

PSIHOLOGIA EDUCAȚIEI - disciplină teoretică și aplicativă

Psihologia educației reprezintă o aplicație a psihologiei și a metodelor acesteia în cadrul studierii proceselor de predare și învățare. În principal, *psihologia educației* se focalizează asupra interacțiunilor dintre *particularitățile dezvoltării umane, cogniție, metode de instrucție, măsurare și evaluare*.

Studiile asupra unui proces educativ eficient și de succes au demonstrat faptul că există o serie de comportamente ale profesorului care sunt asociate cu performanța educațională: claritatea lecțiilor, varietatea instrucțională și metodologică, implicarea într-un management eficient al clasei de elevi, ghidarea și orientarea elevilor, comunicare și feed-back educațional adecvat și, evident, un nivel ridicat de performanță al elevilor.

Întrebarea fundamentală la care ar trebui să răspundă psihologia educației este, sau ar trebui să fie: „Cum învață elevii?”. Prin oferirea răspunsului la această întrebare se pot deriva și soluții practice pentru a facilita actul educațional.

În literatura psihologică domeniul de studiu acoperit de psihologia educației poate fi întâlnit sub diferite denumiri: psihologie școlară, psihologia educației / educațională, psihopedagogie, psihologie pedagogică. Indiferent de denumire, toate aceste discipline acoperă același câmp de studiu.

Psihologia educației a avut o dezvoltare istorică bogată și spectaculoasă. Începuturile acesteia ca disciplină sunt legate de fundamentarea psihologiei ca știință de sine stătătoare. Încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea, psihologii au fost interesați să studieze procesele școlare și actorii implicați în actul educațional, să ofere soluții și metode pentru a optimiza actul de predare/învățare. De aceea, această disciplină s-a dezvoltat în timp ca o aplicare a psihologiei generale asupra câmpului educațional.

În anul 1903, Edward L. Thorndike a publicat prima ediție a lucrării *Psihologia educațională* în care amintește despre specialistul pregătit în domeniul psihologiei educaționale ca fiind *cel care reușește să medieze între știința psihologiei și arta educației*.

“Psihologia școlară (educațională) studiază, din punct de vedere psihologic, procesul instructiv-educativ desfășurat în școală cu scopul de a spori eficiența acestuia”.

A. Cosmovici (1998)

Din această perspectivă poate fi evidențiat și faptul că *Psihologia educației* este o disciplină largă, aflată la interacțiunea dintre *științele cognitive, dezvoltarea persoanei, metodele de instrucție și educație, domeniul evaluării și măsurării*.

Psihologia educației s-a dezvoltat în timp, ca domeniu de sine stătător care are drept menire să-i pregătească pe viitorii profesori pentru sarcinile specifice. Psihologia educației este un domeniu de contact, un domeniu de graniță, care preia și valorifică în mod creator

rezultate din domenii diverse: psihologie generală, psihologia copilului, psihologie organizațională, psihologie socială, psihologie cognitivă, sociologia educației, managementul clasei de elevi, consiliere educațională etc.

Față de toate aceste discipline înrudite, psihologia educației se apropie cel mai mult de pedagogie (văzută ca știință a educației). Raporturile dintre cele două discipline sunt deosebit de complexe și dinamice. Din punctul de vedere al sferei de cuprindere, pedagogia este mai largă, aceasta studiind întregul domeniu al educației și vizând obiectivele educației intelectuale și fizice. Pe de altă parte, psihologia educației studiază procesul instructiv și educativ strict din perspectivă psihologică.

De asemenea, trebuie subliniat faptul că psihologia educației constituie principala sursă de informații pentru pedagogie. Oricare metodă sau procedeu pedagogic, oricare mijloc de învățământ trebuie, în primul rând, să fie evaluat și validat din perspectivă psihologică. Numai astfel există certitudinea eficienței actului educațional. La rândul său, pedagogia și practica educațională pot fi prețioase surse de informații pentru domeniul psihologiei educaționale. Multitudinea de date și fapte educaționale, culese și interpretate în mod adecvat pot constitui suporturi pentru dezvoltarea teoriei psihologice. În plus, evoluțiile pedagogiei constituie la rândul lor sugestii și direcții de cercetare ulterioare pentru psihologia educațională experimentală.

În analiza domeniului psihologiei educației se poate vorbi despre două aspecte referitoare la importanța sa.

1. În primul rând, psihologia educației are o *importanță teoretică*; dintr-o perspectivă istorică se poate aminti despre o influență a psihologiei educației asupra pedagogiei, influență manifestată prin preluarea de către pedagogi a *metodei experimentale*, inițiate în cadrul cercetărilor desfășurate în școli de către psihologi. Într-un plan mai larg, psihologia educațională este aceea care influențează într-o măsură importantă cercetările dar și interpretările pedagogice asupra actului educațional.

2. În al doilea rând, trebuie amintită *importanța practică* a psihologiei educației care se manifestă continuu în cadrul procesului instructiv-educativ. În această postură, educațională va încerca să ofere soluții practice la multitudinea de probleme care apar în cadrul actului educațional. Și, nu trebuie uitat un lucru; procesul instructiv educativ este realizat continuu, atât în cadre formale, cât și informale, atât de profesori, cât și de părinți sau comunitate.

Obstacole ce interferează cu educația

Pot apărea o serie de dificultăți și de obstacole în educarea tinerilor, obstacole cărora psihologia educațională încearcă să le ofere rezolvări. În același timp, aceste obstacole oferă prețioase indicii asupra nivelului și tipului de cunoștințe de ordin psihologic pe care ar trebui să le dețină un viitor profesor, indiferent de specialitatea acestuia.

- O primă categorie de dificultăți se referă la *evaluarea efectelor reale ale situațiilor de învățare și cunoașterea cauzelor unor comportamente*. Nu trebuie uitat faptul că relația dintre metoda pedagogică și scopul comportamental nu poate fi evaluată în ansamblu. Chiar dacă uneori efectele imediate se apropie de intențiile educatorului nu poate fi cunoscut cu certitudine efectul pe termen lung, sau efectul asupra comportamentului din exteriorul școlii.

În acest context se uită prea des faptul că marea majoritate a elevilor petrec în școală în medie, 6 ore zilnic. Care este „fața” elevului în afara școlii? A reușit metoda pedagogică să asigure o schimbare constantă, trainică, de durată și în sensul sugerat de educator? Și mai departe, chiar dacă sunt validate în timp și în spațiu, diversele metode pedagogice pot răspunde diversității „infinite” de tipuri de personalitate ale elevilor? Putem fi oare siguri că una sau alta dintre metode nu îngreădește o dezvoltare liberă a personalității unuia sau altuia dintre copii? Sunt întrebări cărora psihologia educațională caută să le ofere răspunsuri.

- O a doua categorie importantă de dificultăți, care a fost deja sugerată, se referă la *cunoașterea particularităților diferitelor categorii de vârstă ale elevilor*. Psihologia educației poate oferi informații extrem de importante și de detaliate referitoare la nevoile, trebuințele, interesele, aspirațiile, valorile celor tineri. Sistemul educațional trebuie astfel modelat încât să poată să se plieze pe aceste particularități de vârstă specifice unor categorii diverse. În plus, cunoașterea acestor particularități psihice ale categoriilor de vârstă îi poate permite profesorului să își modifice cu ușurință „registru” relațional în cadrul activității din școală. Să ne imaginăm situația profesorului care, în aceeași zi, după o oră desfășurată la clasa a VII-a, continuă la clasa a XII-a. Modalitățile de comunicare, metodele didactice utilizate, abordarea elevilor din cele două clase va fi radical diferită, evident în funcție de particularitățile fiecărei vârste școlare. Cunoașterea particularităților categoriilor de vârstă școlară se poate dovedi, de multe ori, insuficientă pentru a acoperi paleta extrem de largă a individualității elevilor. Altfel spus, pe lângă o cunoaștere a particularităților categoriilor de vârstă școlară, *cunoașterea particularităților individuale* ale elevilor constituie un alt element important al succesului educațional. Chiar în interiorul aceleiași categorii de vârstă (considerați relativ asemănători din punctul de vedere al trăsăturilor psihice generale), există o multitudine de individualități, elevi care sunt diferiți și care răspund într-o manieră strict personală la diversele categorii de stimuli educaționali..
- O ultimă categorie de dificultăți se referă la *comunicarea didactică și la specificul acesteia*. În cadre educaționale comunicarea este extrem de complexă având un caracter specific. Este vorba, în esență despre o comunicare între două părți (elevii și profesorii) între care există diferențe foarte mari în ceea ce privește nivelul cunoștințelor și al experiențelor de viață, capacitățile și abilitățile de comunicare etc. Din această perspectivă, psihologia educației poate fi un sprijin real pentru profesori iar îmbunătățirea modalităților de comunicare poate conduce la un act educațional mai eficient.

 Teme de reflecție:

- Care credeți că este momentul începerii procesului de educație?
- Cum identificăm dacă procesul educativ se realizează armonios și sănătos pentru elevi?
- Care credeți că sunt factorii ce interferează în societatea actuală cu o educație armonioasă? Cum putem ameliora efectul acestora?

CAPITOLUL 2

METODELE PSIHOLOGIEI EDUCAȚIEI

2.1. Considerații generale privind cercetarea psihologică științifică

Complexitatea cerințelor sociale față de școală impun cadrului didactic ca profilul său, centrat pe transmiterea de informații să se completeze cu cel de investigator, cercetător al fenomenelor psiho-educative, condiție a optimizării rezultatelor din învățământ și a competenței profesionale.

Fenomenele psiho-educative au atât o determinare obiectivă (ideal, scop, obiective educative) cât și una subiectivă prin forțele care acționează în cadrul lor (cadru didactic, elev, grup, clasă), motiv pentru care pătrunderea în universul psihic al elevului trebuie realizată științific.

Cea mai mare dificultate întâmpinată de profesorul-cercetător provine din necunoașterea metodologiei cercetării.

Orice cercetare științifică în psihologie presupune parcurgerea următoarelor *etape*:

- *precizarea scopului cercetării în funcție de care se alege tema;*

Principalele criterii în baza cărora se alege tema sunt: dobândirea unei experiențe personale care este considerată de către cel în cauză că prezintă larg interes; dinamica evoluției unui fenomen, proces, însușire psihică; remedierea unor deficiențe comportamentale;

- *informarea bibliografică: tehnica documentării;*

Succesul depinde de calitatea listei bibliografice care trebuie să cuprindă lucrări reprezentative pentru domeniul investigat: studii, monografii, articole din reviste de specialitate.

Tehnica documentării este complexă, în cadrul acesteia două operații fiind indispensabile: citirea și consemnarea celor citite în fișe (analitice - citate, comentariile noastre - și sintetice - conțin câte o idee din lucrarea citită);

- *formularea ipotezei* (de la grecescul *hypo*-sub, *thetis*-așezare, poziție: supoziție, presupunere) - este un enunț care cuprinde concomitent întrebarea și răspunsul probabil, cercetarea urmând să se pronunțe asupra corectitudinii lor și dacă se validează să fie transformate în idei generalizatoare.

Avansarea ipotezei este un moment creator care depinde atât de pregătirea teoretică cât și de o serie de factori psihologici ai personalității cercetătorului: creativitate, spontaneitate, tenacitate.

- *metodologia cercetării cuprinde: metodele pentru recoltarea faptelor, demersul logic (inductiv, deductiv), eșantionul (clasele, numărul de elevi, sexul, vârsta, mediul de proveniență) și, în unele cazuri, eșantionul de control (martor).*

Tendința utilizării unilaterale a unei singure metode ca și convingerea că unele sunt infailibile trebuie evitate. Cu toate că observația și experimentul sunt modalități fundamentale de investigare a personalității, cercetarea rămâne incompletă dacă nu se apelează și la convorbire, chestionar, studiul produselor activității, al documentelor școlare, anamneza, fiecare furnizând date specifice asupra unor aspecte ale evenimentului cercetat.

- *prelucrarea, analiza și interpretarea datelor* se poate face atât prin operații de analiză, sinteză, comparații, raționamente cât și prin metode statistice pentru calcularea valorilor centrale (media aritmetică, mediana), valori care exprimă abateri față de tendința centrală (abaterea centrală, abaterea standard).

- *redactarea lucrării:* structura și dimensiunea sunt în funcție de subiect; de regulă se pornește de la motivarea alegerii temei, rezumarea cercetărilor precedente asupra problemei. Urmează partea experimentală în care se avansează ipoteze, se prezintă metodologia cercetării, interpretarea faptelor, formularea concluziilor. Se anexează materiale ilustrative, listele bibliografice utilizate;

- *valorificarea cercetării:* în plan subiectiv cercetătorul este mult mai edificat, iar în plan socioprofesional, lucrarea poate întruni calitățile unei surse de referință.

2.2. Conceptul de metodă. Specificul metodelor Psihologiei educației

Provenind din grecescul *methodos* (care înseamnă cale, drum către ceva), *metoda* este definită în psihologia românească de P.Golu ca reprezentând acea îmbinare și organizare de concepte, modele, ipoteze, strategii, instrumente și tehnici de lucru care dau corporalitate unui proiect metodologic. Ea este operatorul care mijlocește trecerea, ridicarea treptată de la problema de cercetare, enunțată în plan teoretic la reconstrucția ei -observațională, experimentală, acțională - în vederea corectării, optimizării, potențării, restructurării unui sector sau altul al practicii sociale.

Psihologia educației utilizează un ansamblu de metode de cercetare și investigare comune și altor discipline psihopedagogice, dar, în cadrul acestora distingându-se prin anumite particularități și modalități de aplicare și utilizare a lor, în scopul cunoașterii personalității elevilor. Faptul că subiectul cercetat îl reprezintă copilul, elevul și nu adultul, că activitățile studiate sunt cele de învățare didactică sau socială și nu activități de muncă productivă atrage după sine individualizarea metodelor. Astfel, observația din psihologia generală devine observație psihopedagogică în psihologia educației. Alături de metodele împrumutate și adaptate necesităților specifice, psihologia educației își elaborează însă și propriile ei metode cu o fizionomie distinctă și aplicabile doar în investigarea și cunoașterea elevilor.

2.3. Clasificarea metodelor

Metodele psihologiei au un caracter instrumental, de intervenție, informare, interpretare și acțiune. Ele pot fi clasificate după mai multe criterii:

- caracterul lor: obiective și subiective;
- specificul realităților investigate: calitative și cantitative;

- natura relației cercetător-subiect: directe și indirecte;
 - scopul lor: metode de recoltare a informațiilor, metode de prelucrare și interpretare a acestora, metode de investigație intensivă și extensivă, metode de diagnoză și prognoză, metode de cercetare și metode aplicative (psihoeducationale, psihoterapeutice);
 - caracterul științific: metode intuitive, empirice și metode științifice.
- Metodele sunt ghidate de concepția generală a cercetătorului, de principiile teoretico-științifice de la care acesta pornește, reunite sub denumirea de metodologia cercetării.

Principalele metode ale Psihologiei educației sunt:

- *Observația*
 - *Experimentul*
 - *Convorbirea*
 - *Ancheta psihologică*
 - *Metoda biografică*
 - *Metoda analizei produselor activității*
 - *Metodele psihometrice*
-
- ***Observația***

Observația ca metodă de cercetare psihologică, constă în urmărirea intenționată și înregistrarea exactă, sistematică a diferitelor manifestări comportamentale ale individului (sau ale grupului) ca și al contextului situațional al comportamentului fără nici o intervenție din afară.

Principalele probleme pe care le ridică observația în fața psihologului sunt:

- ce observăm (conținutul observației);
- care sunt formele observației;
- de ce anume depinde calitatea observației;
- care sunt condițiile unei bune observații;
- cum pot fi combătute unele obstacole ce apar în calea observației;
- care sunt limitele și avantajele observației.

Conținuturile observației sunt reprezentate de simptomatologia stabilă, adică trăsăturile bio-constituționale ale individului ca și trăsăturile fizionomice, precum și de simptomatologia labilă, adică multitudinea comportamentelor și conduitelor flexibile, mobile ale individului, cum ar fi conduita verbală, cea motorie, mnezică, inteligență ca și varietatea expresiilor afectiv-atitudinale.

Formele observației pot fi clasificate după următoarele criterii:

- orientarea actului observațional: observația și autoobservația;
- prezența sau absența intenției de a observa: observația ocazională, observația sistematică;
- prezența sau absența observatorului: observația directă, observația indirectă sau mediată, cu observator uitat, ignorat, cu observator ascuns;
- implicarea sau nonimplicarea observatorului: observația pasivă, observația participativă;
- durata observării: continuă sau discontinuă;
- obiectivele urmărite: integrală sau selectivă.

Calitatea observației depinde de o serie de particularități psihoindividuale ale observatorului: capacitatea de a-și concentra atenția, de a sesiza esențialul, de gradul său de sugestibilitate precum și de anumite caracteristici ale percepției umane: selectivitatea ei, categorizarea spontană și structurantă a câmpului de observație sau, pur și simplu, factorii sociali ai percepției care o modelează și o deformează.

Condițiile unei bune observații sunt:

- stabilirea clară, precisă a scopului, a obiectivului urmărit;
- selectarea formelor celor mai potrivite care vor fi utilizate, a condițiilor și mijloacelor necesare;
- elaborarea unui plan riguros de observație,
- consemnarea imediată a celor observate într-un protocol de observație;
- efectuarea unui număr optim de observații;
- utilizarea grilelor de observație.

Combaterea obstacolelor apărute în calea observației vizează observarea unuia și aceluiași fapt de către mai mulți observatori și apoi analiza comparativă a protocoalelor de observație elaborate, realizarea cât mai multor observații de către unul și același observator pe baza unor grile de observație. Unul dintre *avantajele* observației este că permite surprinderea manifestărilor spontane comportamentale ale individului, în condițiile lui obișnuite de viață și activitate, oferind, mai ales, date de ordin calitativ. În schimb, un *dezavantaj* al ei îl constituie faptul că observatorul trebuie să aștepte intrarea în funcțiune a fenomenului studiat; în același timp se poate înregistra numai aspectul global, fenomenologic al comportamentului, fără discriminări analitice și fără determinări cauzale.

➤ **Experimentul**

După Greenwood, (1945) *experimentul* constă în verificarea ipotezelor cauzale prin integrarea unor situații contrastante, controlabile.

Leon Festinger arată că experimentul constă în măsurarea efectelor manipulării unei variabile independente asupra variabilei dependente într-o situație în care acțiunea altor factori este redusă la minimum.

Variabilele dependente sunt cele care fac obiectul observației, cele cărora cercetătorul le va studia variația în cursul experimentului. De exemplu, numărul de cuvinte reamintite după citirea unei liste de cuvinte, timpul în care se parcurge un text, numărul de erori într-o probă reprezintă variabile dependente.

Variabilele independente nu depind de nici o altă variabilă, ele fiind legate de decizia experimentatorului, care în mod deliberat le-a introdus în experiment.

Cele mai răspândite tipuri de experimente sunt:

- Experimentul de laborator
- Experimentul natural
- Experimentul psiho-pedagogic

Experimentul de laborator presupune scoaterea subiectului din atmosfera lui obișnuită de viață și activitate și introducerea într-o ambianță artificială, anume creată în camere special amenajate, dotate cu aparatură de laborator, condiții și programe de desfășurare a experimentelor bine determinate, deseori obligatorii.

Experimentul natural presupune aplicarea probei sau a sarcinii declanșatoare într-un cadru obișnuit, familiar de existență și activitate a individului.

Experimentul psiho-pedagogic poate fi de două feluri:

-constatativ: urmărește fotografierea, consemnarea situației existente la un anumit moment dat;

-formativ: țintește introducerea în grupul cercetat a unor factori de progres, în vederea schimbării comportamentului, schimbare constatată prin compararea situației inițiale cu cea finală. De exemplu, dacă intenționăm să verificăm superioritatea unui procedeu didactic, predăm la o clasă folosind noul procedeu iar la o alta modelul tradițional; comparând performanțele elevilor înainte de introducerea noului procedeu cu cele obținute după folosirea lui și, mai ales, cu cele de la o altă clasă (martor) la care s-a predat în mod tradițional, vom ști dacă noul procedeu este eficient sau nu.

➤ **Convorbirea**

Convorbirea este un dialog angajat între cercetător și subiectul investigat care presupune: relația directă de tipul „față în față”, abilitatea cercetătorului pentru a obține angajarea autentică a subiecților în convorbire; empatia cercetătorului.

Spre deosebire de observație și experiment prin intermediul cărora investigăm conduitele, reacțiile exterioare ale subiectului, convorbirea permite sondarea mai directă a vieții interioare a acestuia, a intențiilor ce stau la baza comportamentului, a opiniilor, atitudinilor, intereselor, convingerilor, aspirațiilor, conflictelor, prejudecăților și mentalităților, sentimentelor și valorilor subiectului.

Formele convorbirii sunt:

-convorbirea standardizată, dirijată, structurată, bazată pe formularea aceluiași întrebări, în aceeași formă și ordine tuturor subiecților, indiferent de particularitățile lor individuale;

-convorbirea semistandardizată sau semidirijată cu adresarea unor întrebări suplimentare, cu reformularea altora, cu schimbarea succesiunii lor;

-convorbirea liberă, spontană, asociată, în funcție de particularitățile situației în care se desfășoară, de cele psihoindividuale ale subiectului, chiar și de particularitățile momentului când se face.

Această metodă se particularizează în psihologia școlară după cum urmează: la vârstele mici este recomandabilă folosirea ei nu ca metodă de sine stătătoare, ci integrată altor metode (îndeosebi observației) sau subordonată unei activități pe care subiectul o are de îndeplinit (în timp ce el soluționează o problemă, sau face, execută ceva și se pot pune tot felul de întrebări). J.Piaget care a folosit mult această metodă în cercetările sale, insistă asupra necesității neutralității cercetătorului, acesta netrebuind să dirijeze sau să corecteze în vre-un fel mersul gândirii copilului, să-l distreze sau să-l amuze.

Convorbirea trebuie să se desfășoare în condiții absolut normale pentru că numai așa vor putea fi surprinse mecanismele psihice în desfășurarea lor firească. La vârstele mai mari (pubertate, adolescență) atât modalitatea de desfășurare a convorbirii cât și tematica ei se diversifică mult, putând fi folosite toate formele enumerate anterior.

➤ **Ancheta psihologică**

Ancheta, ca metodă de cercetare psihologică presupune recoltarea sistematică a unor informații despre viața psihică a unui individ sau a unui grup social, ca și interpretarea

acestora în vederea desprinderii semnificației lor psihocomportamentale. În cercetarea psihologică sunt utilizate două forme ale acestei metode.

- **Ancheta pe bază de chestionar** este una dintre cele mai laborioase metode ale psihologiei, folosirea ei științifică implicând parcurgerea mai multor etape:

- stabilirea obiectului anchetei;
- documentarea;
- formularea ipotezei,
- determinarea populației (a universului anchetei);
- eșantionarea;
- alegerea tehnicilor și redactarea chestionarului;
- pretestul (pentru a vedea dacă chestionarul a fost bine elaborat);
- redactarea definitivă a chestionarului;
- alegerea metodelor de administrare a chestionarului (prin persoane special destinate acestei operații sau prin autoadministrare);
- defalcarea (depuierea) rezultatelor;
- analiza rezultatelor obținute în raport cu obiectivele formulate;
- redactarea raportului final de anchetă.

Cercetătorul trebuie să stabilească:

-*conținutul întrebărilor*, de regulă acestea putând fi:

- factice sau de identificare care cer date obiective despre subiect (cum ar fi vârsta, sexul, studiile);
- de cunoștințe;
- de opinii și atitudini;
- de motivație;

-*tipul întrebărilor*: cu răspunsuri dihotomice, închise (da-nu); cu răspunsuri libere, lăsate la inițiativa subiectului; cu răspunsuri în evantai-mai multe răspunsuri din care subiectul alege una, două care i se potrivesc modului de a fi sau de a gândi sau pe care le ierarhizează în funcție de valoarea ce le-o acordă.

Cercetătorul trebuie să evite o serie de greșeli în formularea întrebărilor, ca de pildă întrebări prea generale, limbaj greoi, artificializat, tehnicist, specializat, cuvinte ambigui, cu dublu înțeles, cuvinte vagi („cam așa”, „de regulă”); întrebări tendențioase, care sugerează răspunsul, întrebări prezumtive care presupun cunoașterea dinainte a ceva despre cel investigat, întrebări ipotetice care atrag după ele un anumit tip de răspuns, de obicei afirmativ.

➤ **Ancheta pe bază de interviu:**

Presupune raporturi verbale între participanții aflați față în față, centrarea asupra temei cercetate, direcția unilaterală de acțiune, fiecare participant păstrându-și locul de emițător sau receptor (prin acesta se deosebește de convorbire).

Există interviuri individuale și de grup, clinice, (centrate pe persoană) și focalizate (centrate pe tema investigată).

În practica psihologică, la copiii mici se folosește mai mult interviul, iar la elevi ancheta pe bază de chestionar, chiar prin autoadministrare. Prin intermediul ei sunt sondate de obicei opiniile, atitudinile, dorințele, aspirațiile, interesele vocaționale ale elevilor în vederea realizării orientării lor școlare și profesionale. Important este ca paleta întrebărilor dintr-un chestionar să fie cât mai diversificată pentru a da posibilitatea realizării unor investigații, atât

extensive cât și intensive. Întrebările trebuie să surprindă mai multe modalități de raportare la realitatea sondată:

- perceptiv: „Ce impresie ți-a făcut profesorul de limba română? „
- proiectiv-prezumptiv: „Intenționezi să-ți schimbi opțiunea profesională făcută?”
- apreciativ-evaluativ: „Consideri că angajarea ta în activitatea școlară este satisfăcătoare? „
- motivator-explicativ: „Care crezi că sunt motivele care uneori te fac să nu înveți ?” „De ce te pasionează electronica? „

Pe baza datelor recoltate putem surprinde mai bine planul real și aspirațional al unui elev, gradul de conștientizare a unor probleme, capacitatea sa de înțelegere. De asemenea, crește posibilitatea realizării unor cercetări de tip comparativ.

➤ ***Metoda biografică***

Această metodă vizează strângerea cât mai multor informații despre principalele evenimente parcurse de individ în existența sa, despre relațiile prezente între ele ca și despre semnificația lor în vederea cunoașterii istoriei personale a fiecărui individ, atât de necesară în stabilirea profilului personalității sale. Este prin excelență evenimentială, concentrându-se asupra succesiunii diferitelor evenimente din viața individului, a relațiilor dintre evenimentele cauză și evenimentele efect, dintre evenimentele scop și evenimentele mijloc. Variantele mai noi ale metodei biografice-cunoscute sub denumirea de cauzometrie și cauzogramă - își propun tocmai surprinderea relațiilor dintre aceste tipuri de evenimente.

Metoda biografică este mai puțin folosită de psihologia școlară datorită faptului că cei investigați-elevii - nu au încă o biografie amplă care ar putea furniza cercetătorului date semnificative. Importanța ei crește în investigarea adolescenților și tinerilor, deoarece ei au o biografie mai amplă. Justificarea teoretico-științifică a metodei este dată de teza potrivit căreia personalitatea copilului, conștiința și comportamentul său se formează ca urmare a factorilor și evenimentelor care acționează asupra sa. Diferite evenimente neașteptate, încărcate emoțional, frustrante sau stresante (divorțul părinților, moartea unuia dintre părinți, boli, accidente, schimbări de domiciliu, împrajurarea de a fi copil unic sau de a trăi într-o familie cu mai mulți copii, încadrarea într-o casă de copii, etc.), lasă urme asupra personalității copilului.

Cel mai adeseori biografia ia, fie forma jurnalelor de însemnări, fie forma anamnezei, ca o discuție amplă purtată de psiholog cu copilul sau cu părinții acestuia, focalizată pe depistarea unor situații sau factori patogeni (somatici sau psihici).

➤ ***Metoda analizei produselor activității***

Este una dintre cele mai folosite metode în psihologia copilului și psihologia școlară, dar și în psihologia educației. Orice produs realizat de copil sau elev poate deveni obiect de investigație psihologică. Prin aplicarea acestei metode obținem date cu privire la: capacitățile psihice de care dispun copiii (coerența planului mental, forța imaginației, amploarea intereselor, calitatea cunoștințelor, deprinderilor, priceperilor și aptitudinilor, etc.), stilul realizării (personal sau comun, obișnuit), nivelul dotării (înalț, mediu, slab), progresele realizate în învățare (prin realizarea repetată a unor produse ale activității). Pentru cercetători o mare importanță o are fixarea unor criterii după care să evalueze produsele activității. Printre acestea mai semnificative sunt: corectitudinea - incorectitudinea, originalitatea -

banalitatea, complexitatea - simplitatea, expresivitatea - nonexpresivitatea produselor realizate.

➤ **Metodele psihometrice**

Această grupă de metode vizează, cum reiese și din denumirea lor, măsurarea capacităților psihice ale individului în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare. Cea mai cunoscută și răspândită este metoda *testelor psihologice*.

Testul psihologic este o probă relativ scurtă care permite cercetătorului strângerea unor informații obiective despre subiect, pe baza cărora să poată diagnostica nivelul dezvoltării capacităților măsurate și formula un prognostic asupra evoluției lor ulterioare. Pentru a satisface aceste deziderate, testul trebuie să îndeplinească anumite condiții:

- validitatea: să măsoare exact ceea ce își propune;
- fidelitatea: să permită obținerea unor performanțe relativ asemănătoare la o nouă aplicare;

- standardizarea: să creeze aceleași condiții pentru toți subiecții supuși testării. De regulă, se standardizează: conținutul probei (aceleași test cu același conținut distribuit tuturor subiecților); modul de conduită a cercetătorului față de subiect (se recomandă utilizarea aceleiași instructaj verbal, a aceluiași conduite față de toți subiecții), timpul de aplicare al probei (care trebuie să fie același pentru toți subiecții, aceasta în cazul testelor cu timp determinat);

- etalonarea: stabilirea unui etalon, a unei unități de măsură pentru rezultatele obținute în vederea cunoașterii valorii lor.

Testele psihologice se clasifică după mai multe criterii:

- după modul de aplicare: individuale, colective;
- după materialul folosit: verbale, neverbale;
- după durata lor: cu timp strict determinat, cu timp la alegerea subiectului;
- după conținutul măsurat;
- după scopul urmărit: teste de performanță, teste de personalitate, teste de comportament.

Pentru a spori utilitatea și eficiența testelor este necesară respectarea următoarelor recomandări:

- crearea unor teste în concordanță cu specificul sociocultural al populației pe care urmează a fi aplicate sau, cel puțin, adaptarea celor elaborate pe specificul altor culturi;
- utilizarea nu doar a unui singur test în măsurarea unei însușiri psihice, ci a unei baterii de teste;
- corelarea rezultatelor obținute prin aplicarea testelor cu rezultatele obținute prin aplicarea altor metode;
- corelarea rezultatelor testelor cu rezultatele obținute în activitatea practică.